

CHRISTENDOM

Nummer 4, oktober 1974 Prijs: f 1,00 Abonnement:

f 10,00 Giro: 81 54 74

"BEGRIP » Wüstelaan 80, Santpoort ,

Tel.: 023 - 378134

TEN GELEIDE

Uit reacties hebben we ervaren dat de lezers van "BEGRIP" een gevarieerde instelling hebben en dat dus ook hun verwachtingspatroon hetzelfde gevarieerde karakter heeft.

De eerste nummers hadden ongetwijfeld een theologische inslag of spraken tenminste over een godsdienstig gegeven zowel vanuit Islam als Christendom. We kunnen ons voorstellen dat een aantal lezers meer wil weten over de mens die de Islam belijdt, om als christen met hem samen te leven. Verder zijn er lezers die graag een literatuurlijst met een boekbespreking opgenomen zagen in ons blad.

Onze eerste reactie is die van de knecht uit de parabel: "heb geduld met mij, en ik zal U

alles betalen." In de loop van het jaar immers zullen aan de diverse verwachtingen voldaan

worden. Iedere keer alles-in-één is althans voorlopig niet haalbaar.

Toch willen wij reeds deze keer een eerste poging doen om gevarieerde leesstof te bieden Gaarne vernemen wij Uw reacties,

Dit nummer houdt in:

- Met moslims in gesprek over God.

We zien hierin een vorm van catechese; namelijk in gesprek met een andere godsdienst

ons eigen geloof in God uit te diepen.

- Reacties en gedragspatroon van de moslim in onze Westerse samenleving.

- Een korte boekbespreking.

P. Backx

A. van Leeuwen.

I Met moslims in gesprek over God

Met eerbiediging van de eigen verantwoordelijkheid van de dialoogpartners naargelang de ervaringen die zij hebben opgedaan en rekening houdend met de zeer uiteenlopende gegevens, zouden we hier toch enkele theoretische richtlijnen willen voorstellen die kunnen dienen om het pastoraal onderzoek aan te moedigen.

Bovenaardse oorsprong van de dialoog

Voor alles deze fundamentele waarheid voortvloeiend uit de natuur van de dialoog en de eeuwenoude ervaring: God spreekt over God zowel in de openbaring als in de harten van de mensen. God heeft dus het initiatief bij de godsdienstige dialoog. En op de allereerste plaats bij de dialoog tussen de gelovige en God in de intimiteit van de harten. God spreekt tot de mens door de gebeurtenissen in het leven en de keuzemogelijkheden die zich aanbieden.

God roept de mens en de mens moet Hem dus antwoorden. Het geloof is iets dat wij van God ontvangen zonder het verdiend te hebben en het laat de mens vrij erop te antwoorden. Als wij dan ook zowel de vrijheid van God als die van de mens eerbiedigen, dan laten wij het aan God over om God ter sprake te brengen. Wij van onze kant komen dan pas tussenbeiden als een niet-christen ons vraagt hem te helpen bij zijn antwoord aan God.

En laten wij vooral niet uit het oog verliezen dat alleen reeds ons christelijk doen en laten te midden van de moslims een levend teken voor hen kan zijn. Of wij nou priester zijn, religieus of overtuigd christen, die door zijn gedrag getuigt van zijn geloof, het feit van zo'n aanwezigheid alléén al stelt de moslims een vraag. Want theoretisch bestaat er voor hem maar één ware godsdienst, n.l. de Islam. Daarom weet hij die godsdienstige waarde van een niet-moslim moeilijk te plaatsen.

Volgens de traditionele moslim zou het een teken kunnen zijn van een heilzame toenadering tot het moslim-ideaal, ja misschien zelfs een geheime aanvaarding van de Islam.

De moderne moslim daarentegen is over het algemeen eerder geneigd om de eigen waarde van de verschillende godsdiensten te erkennen en de mensen in te delen in gelovigen en ongelovigen.

En als hij dan vergelijkingen gaat maken, dan zou het wel eens kunnen gebeuren dat hij een min of meer duidelijke wanverhouding waarneemt tussen aan de ene kant de vitaliteit van de christen-elite, de rol van het kerkelijk leergezag, de vernieuwingspo-

gingen van Vaticanum II en aan de andere kant de passiviteit van de moslim-theologen m.b.t. de eisen en de uitdagingen van de hedendaagse samenleving. Van hier tot aan regelrechte ergernis is nog maar één stap. Als er dan ook enkelen zijn die werkelijk een dialoog over godsdienst wensen, dan bestaat het ernstig risico dat de tegenpartij dat aanvoelt als een aanval. En dat roept dan weer een reactie op van zelfverdediging en zelfrechtvaardiging, dat dan voert tot een felle geloofsverdediging waar elke waarachtige dialoog op doodloopt.

Een heel andere methode neemt als uitgangspunt dat wat ons beiden als mens bindt n.l. diep-menselijke banden, gebaseerd op samenwerken, wederzijds dienstbetoon of gewoon maar echte vriendschap. Een echt fundament voor een dialoog van welke aard ook is een waarachtige menselijke relatie. Als die relatie eenmaal gelegd is moeten wij aan God het initiatief overlaten, d.w.z. met alle aandacht te tekenen proberen te onderkennen van Gods Geest, die ook in al onze medemensen werkzaam is en ons oor te luisteren leggen voor zijn roepstem, en daaraan eerlijk beantwoorden.

Toch kunnen zich ook gevallen voordoen waarin men eenvoudig en nederig moet getuigen van zijn geloof, n.l. wanneer dit anders de schijn zou wekken van aan het geloof te verzaken. Belangrijk is ook vooral dat men bij de gesprekspartner voldoende hoogstaande gevoelens aanwezig weet om zo'n directe geloofsontmoeting mogelijk te maken.

Maar zelfs in zo' n geval, moet men zo zijn woorden kiezen dat dogmatische discussies worden vermeden, als ook de oude apologetische disputen, die alle kansen op een vruchtbaar geestelijk gesprek tenietdoen.

Het bestaan van God.

Heel ons cultuur-klimaat, de filosofische stromingen, de hele leefwijze, het zoeken naar onmiddellijk resultaat, dat alles zet vraagtekens achter het Godsbestaan. Dat geldt voor de moderne moslim zoals ook voor vele andere mensen van deze tijd. Toch moet men de ogenschijnlijk formele ontkenningen van het bestaan van God niet direct al te letterlijk opvatten. Het gebeurt immers vaak dat men zich alleen nieuwe vragen gaat stellen.

Zo zien sommigen b.v. niet goed meer hoe ze het bestaan van God en Zijn rol in het wereldbestel moeten verklaren. Dan moeten we niet vergeten dat het hier gaat om moderne moslims, die door het moslimreformisme en de westerse ideeën geïnfecte-

teerd zijn met een soort vaag rationalisme. In zulke gevallen zal men met vrucht kunnen voorstellen om eerst de verhouding geloof en rede eens scherper af te bakenen. Het geloof is een gave Gods, waarvoor men nederig moet openstaan in gebed en door een leefwijze die daar op aansluit. Het verstand, daardoor op het juiste spoor gezet, kan dan de mens voorbereiden op het geloof en hem daarbij tot steun dienen, maar de rede, het louter verstand alléén kan het geloof niet voortbrengen. De Koran en de vooraanstaande moslim-theologen bevestigen dit zoals wij hebben aangetoond.

Dit voorop gesteld kunnen wij de zoekende menselijke geest twee wegen suggereren, al naar gelang hun mentaliteit, de vorming die ze gekregen hebben en hun persoonlijke aspiraties. Zo zijn er b.v. die meer voelen voor de klassieke godsbewijzen. Die blijven waardevol, ook al staat de westerse mentaliteit daar niet zo voor open.

Vandaar luidt hun redenering: ondanks de ontdekkingen van de moderne wetenschap kan de wereld niet uit zich zèlf verklaard worden, laat staan het menselijk bestaan, de oorsprong van de mens en zijn einddoel.

God alleen geeft voldoende verklaring voor de zin van de schepping en van de mens. Daarvoor hebben wij o.a. het getuigenis van talrijke geleerden. Hun consequentie zowel in de wetenschap als in het geloof toont duidelijk aan dat samengaan van geloof en wetenschap mogelijk en noodzakelijk is.

Maar men kan ook meer en meer voelen voor wat de bezinning op de menselijke ervaring ons leert. En die is trouwens al even traditioneel sinds de uitspraken van Christus en Augustinus: elke mens, christen, moslim of atheïst, heeft de ervaring van de beperktheid van zijn plannen. Buiten zijn weten in het bestaan geworpen, leeft hij in tegenspraak, onvoldaanheid en begrensdheid. Hij wil vrij zijn, maar hij wordt gedwongen. Zijn gebrekkige wil schiet te kort m.b.t. zijn aspiraties. Hij wil één zijn en hij voelt zich verdeeld. En de onvermijdelijke dood schijnt al zijn pogingen te niet te doen.

Hij voelt zich gedreven om zich zelf te overstijgen. Daar heeft hij zijn medemensen voor nodig. Maar daar treedt dan juist een communicatiestoornis op die duidelijk aantoonst dat onze plannen en de vervulling daarvan niet op elkaar aansluiten. God alleen kan dan ook onze oorsprong en onze eindbestemming verklaren. Hij alleen kan aan ons leven en streven zin geven. Zonder God zijn mens en wereld zonder meer absurd. En waarom zou men zich dan opsluiten in de absurditeit terwijl het aanvaar-

den van het bestaan van een God een perspectief biedt voor een volledige zingeving van het leven?

Wel dient men er op te wijzen dat het erkennen van God als verklaring, oorsprong en einddoel van de mens nog niet hetzelfde is als geloven in de levende God. Maar het kan er toch toe leiden doordat dit het bewustzijn versterkt, dat de wereld en de mens niet zónder God kunnen.

Welke is de ware God?

Elke moslim die het geloof in God heeft bewaard of teruggevonden kan in de moslim-theologie een heldere omschrijving vinden van de ware God. Daar zitten heel wat elementen in die overeenstemmen met de christelijke leer. Maar het zijn juist de wezenlijke punten waarin beide verschillen. Als men nu in een gesprek aanknoopt bij wat de moslim aan juiste ideeën heeft over God, hoe kan men hun dan toch tevens een perspectief geven van de God der christelijke openbaring zonder dat ze hun delicate godsdienstige voelhorens onmiddellijk intrekken?

Men heeft bij zo'n dialoog in alle geval een gemeenschappelijke basis, n.l. het monotheïsme. Het moet ons verheugen dat de moslim van vandaag steeds algemener het Christendom gaat beschouwen als werkelijk monotheïstisch.

En dat ondanks de eeuwenoude moeilijkheden waardoor de moslim-traditie nog al eens van opinie is veranderd op dat punt. Als wij dan ook de moslim in contact brengen met de christelijke leer, moeten wij alles vermijden (ook in liturgie en godsdienst-beleving) wat twijfel zou kunnen wekken m.b.t. ons geloof in één enkele God.

Men kan daarbij eventueel toepasselijke teksten aanhalen zoals dit citaat uit het 6e concilie van Lateranen (Denz. 432/804):

"De goddelijke natuur brengt niet voort en wordt niet voortgebracht".

Deze formule herhaald letterlijk Soera 112, waar hét Islam-monotheïsme het duidelijkst wordt gedefinieerd. Men dient er op te wijzen dat het christendom het zuivere monotheïsme even krachtig verdedigt als de Islam.

Al de christenmartelaren van de eerste eeuwen hebben dit met hun bloed bezegeld. Ook de conferentie over het monotheïsme van Kard. Koenig te Al-Azhar in 1965 heeft veel opzien gebaard.

Dan blijft er toch nog de moeilijkheid om dit rigoureuze monotheïsme in overeenstemming te brengen met de typisch-christelijke mysteries.

Men zal om te beginnen goed voor ogen moeten houden dat het mysterie niet uitgelegd kan worden. Men ontvangt het in geloof, geloof in Jezus Christus. Vervolgens kan men twee etappes voorstellen om die eeuwenoude remmingen tenminste een beetje weg te nemen en om zo een beeld te geven van het christendom dat aan de waarheid beantwoordt. Daarna kan men dan aantonen hoe men in de Koran bepaalde sporen aantreft die langs mysterieuze omwegen toch kunnen leiden tot een idee van de ware God.

Eerste etappe : alle karikatuur-opvattingen opruimen door aan te tonen dat de christenen nooit geloofd hebben in drie goden en dat het drietal God, Maria en Jezus (waarover de Koran schijnt te spreken (5,116) aan de christen totaal onbekend is.

Tweede etappe: de mysteries duidelijk toelichten zodat alle valse of gebrekkige voorstellingen uit de weg geruimd worden.

Zo b.v.: De menswording is niet de vergoddelijking van een mens, neen, de goddelijke Almacht heeft hier een menselijke natuur aangenomen om daarmee de groei van het mensdom aan te nemen en de mens zo deelgenoot te maken aan zijn bovennatuurlijke bestemming.

Zo ongeveer alsof Gods Woord eerst menselijke taal moest worden om door de mensen gehoord te kunnen worden. Verder dient men hierop te wijzen: het begrip - Gods Zoon heeft geen enkele vleeselijke klank en de drievuldigheid der personen is niet in tegenstelling met de goddelijke éénheid (ook de moslimtheologie neemt een veelvuldigheid (kathra) aan, die verenigbaar is met de éénheid van Gods natuur, wanneer n.l. de goddelijke eigenschappen ter sprake komen).

Het mysterie « God ».

Maar dat zijn allemaal nog maar min of meer technische verklaringen. Van meer belang is dat het geloof in een enkele God open komt te staan voor het mysterie van God. Een hinderpaal zou daarbij hun strakke en bijna mathematische opvatting van de goddelijke eenheid kunnen vormen.

Dit biedt n.l. heel wat meer moeilijkheden dan de uitdrukkelijke ontkenning van de christelijke dogma's, want die betreft maar zelden de echte mysteries Maar dat strakke begrip van goddelijke eenheid daarentegen dreigt die eenheid te isoleren in zichzelf.

Daar staat gelukkig weer iets tegenover. Er zijn n.l. twee wezenlijke en centrale thema's in de Koran die een perspectief bieden op het mysterie van God.

En dat is op de eerste plaats de nietigheid van de mens tegenover God.

in het bijzonder de onmacht van het menselijk verstand om een totaalbeeld van God te hebben: "het verstand kan God niet omvatten (lâ tuhîtu bihi)", want God overtreft al onze begrippen en al onze voorstellingen. Als men die lijn voortzet voert dat tot de conclusie dat alle leer over God een stuk mysterie met zich meebrengt. Verder doorgevoerd: een godsdienst die geen mysterie kent kan geen echte godsdienst zijn.

Men heeft er al op gewezen dat de reformistische stroming in de Islam de valsheid van de christelijke leer meende te kunnen bewijzen doordat men er mysteries aantrof die ondoorgrondelijk waren voor het verstand, terwijl dat reformisme de waarheid van de Islam meende te kunnen aantonen door de aanwezigheid van zulke mysteries.

Daarom is het zaak om de grote lijn te volgen (hoewel dat niet uitdrukkelijk behoeft te gebeuren) om zo de godsienstige dimensie van het Godsgeloof terug te vinden. Als men zodoende de grondeloze diepte van het Godsmysterie erkent, maakt men reeds min of meer de weg vrij voor de erkenning van de God van Jezus Christus, als men daar persoonlijk toe geroepen zou zijn.

Vervolgens ook nog dit: de Koran erkent uitdrukkelijk dat er in God mysteries liggen opgesloten. Maar die betreffen veel meer Gods wil dan Gods natuur. De mens kent de toekomst niet die God hem voorbehoudt. Van tijd tot tijd wordt er wel iets van geopenbaard (profeten O. en N. Testament). Maar het wezenlijke blijft alleen aan God bekend.

Het moslim-geloof vraagt om te geloven in dat mysterie van Gods Wil t.o.v. het mensdom. Als men nu weet wat in feite Gods heilseconomie is geweest, dan is het niet zo'n grote stap meer om in te zien wat zo'n erkenning van het mysterie van Gods Wil allemaal met zich mee kan brengen voor de mens en voor de wereld. Men zou zelfs kunnen zeggen dat in het aanvaarden van het mysterie van Gods Wil tot uitdrukking komt wat impliciet ligt vervat in dat vreemde vers in de Koran: "Als God een zoon zou hebben, dan zou ik de eerste zijn om hem te aanbidden." (43,81) Wat hier ook van zij, wij weten dat zulk een gesteldheid het geloof van de moslim werkelijk redding kan brengen als het God belieft.

De openbaring van God.

Dat wat aan elk geloof zijn eigenlijke godsdienstige (« bovennatuurlijke ») waarde geeft, is niet zo zeer wat men gelooft maar waarom men gelooft.

Is dat door verstandelijke argumenten of door instinctief aanvoelen of omdat God gesproken heeft en de mens Hem op zijn woord gelooft?

Nu heeft het dan ook heel wat christenen verwonderd, dat Vaticanum II dat laatste motief ook aanwees in het moslim-geloof: "God, die tot de mensen heeft gesproken". (Verklaring over de verhoudingen tussen de Kerk en de niet-christelijke godsdiensten, no.3).

Natuurlijk is de plaats van die openbaring niet dezelfde als in het Christendom (bij de christenen is het Christus en zijn Evangelie, bij de Islam is het de uiteindelijke definitieve samenvatting in de Koran). Maar voordat wij over dat laatste gaan praten is het van belang om ons, in het licht van Vaticanum II, goed rekenschap te geven van dit waardevolle Kapitale Kernpunt: èn Islam èn Christendom geloven beide in een God, die zich openbaart in de geschiedenis van het mensdom en die ons vraagt Hem op zijn woord te geloven. Die gesteldheid ligt dan ook aan de basis van elke godsdienstige houding: Gods woord geloven en er aan gehoorzamen.

Alvorens dan ook aan te tonen wat de echte openbaring inhoudt, moeten wij toch erkennen dat dit alles is wat God vraagt aan de mens, christen of niet : bereid zijn Gods Wil te aanvaarden, zoals die ons is geopenbaard door zijn Woord en omdat die ons door zijn Woord geopenbaard is. En nu dan de kwestie van de echte openbaring, n.l. de rol van Mohammed en de rol van Jezus Christus. Vooreerst dit: als wij dit dispuut kunnen vermijden, zonder gevaar voor verwarring of syncretisme, dan moeten we het uit de weg gaan. Want de ondervinding leert dat zo 'n discussie meestal verward en emotioneel verloopt. Meestal is het pijnlijk voor de moslim-partner. Hij ergert zich eraan dat wij niet alle profeten vereren. Dat leidt dan vaak tot communicatiestoornis. De trieste ondervinding van zoveel gestrande pogingen moet voor ons een heilzame les zijn.

Maar als die kwestie dan toch ter sprake komt, dan kan men in alle eerlijkheid hulde brengen aan de oprechtheid en de godsdienstige waarde van de inspiratie van Mohammed en aan de schoonheid van talrijke passages in de Koran. Maar men moet tevens met evenveel eerlijkheid duidelijk onderscheid maken tussen Christendom en Islam, ook in dit opzicht.

- ons geloof is overgave aan Gods Woord geopenbaard en geïncarneerd in Jezus Christus.

- het moslim-geloof is overgave aan Gods Woord vertegenwoordigd door de Koran.

Tussen deze twee heeft de mens definitief te kiezen volgens zijn geweten en met het licht dat God hem schenkt. In die onderwerping (islâm in de letterlijke betekenis van het woord) aan de Wil en het Woord van God kunnen wij elkaar vinden.

De betrekkingen tussen mens en God.

Het geestelijk erfgoed van de Islam bergt kostbare waarden in zich over de betrekking tussen mens en God. Als men er nauwkeurig kennis van neemt hoe die waarden begrepen en beleefd worden in zo verschillende milieus, dan zal men ze nog meer gaan waarderen.

En wel vooral omdat zij een gunstig klimaat geschapen hebben voor een echt persoonlijke verhouding met God.

De Islam-anthropologie is in zijn kern godsdienstig: de mens is geschapen om God te aanbidden. Bij sommigen (maar er zijn ook andere zienswijzen) wordt dit zover doorgedreven, dat men de mens bijna zijn eigen zelfstandigheid ontnemt. In dat verband sprak men van antihumanisme, of liever van negatief humanisme, in die zin dat de enige waarde van de mens is niet te bestáán voor God, die enkel en alleen bestáát. Als antwoord op de eisen van het modern humanisme kan men een andere gedachtelijn voorstellen, zonder evenwel het geloof uit te hollen. De Koran laat deze gedachtengang wel niet tot zijn recht komen, maar zal ze ook niet tegenspreken. N.I. deze: Gods grootheid en almacht komen het beste tot uiting wanneer zij een appèl doen op de mens om mee te werken aan zijn eigen levensbestemming ("Gloria Dei homo vivens "). Heel wat moderne moslims zullen toegeven dat een radikaal belijden van Gods bovenaardsheid wel enig idee geeft van zijn opperste majesteit, terwijl men zich op een hellend vlak bevindt als men hoogachting toont voor aardse waarden zoals: zedelijke verantwoordelijkheid, beroepsbewustzijn, deelname aan de wereld-opbouw etc.

Maar in deze tijd zijn allen het er toch wèl over eens dat men de extreem conservatieve opvatting dient af te wijzen die hier op neer zou komen: men verheerlijkt God als men wegvlocht in Hem en verder de wereld en de bestemming van de mens maar overlaat aan natuurlijke factoren en aan het initiatief van mensen zonder geloof. Hetzelfde zou men kunnen zeggen over het begrip van "onderwerping" aan God. Volgens sommige moslim-theologen en ook in de praktijk hier en daar kan dat ook heel gemakkelijk ontaarden in praktisch "fatalisme".

Maar in de Koran en volgens de betekenis van het woord "islam" (actieve overgave van heel de mens aan Gods Wil) duidt het begrip van "onderwerping aan God" toch ook op een buitengewoon constructieve waarde in het persoonlijk leven van de mens. Wat de godsdienstige strekking van ditzelfde idee betreft, daar hebben wij in het voorafgaande reeds op gewezen.

Wij hebben reeds gezegd dat de Koran nooit scheiding maakt tussen het geloof en de werken die door dat geloof vereist worden. In de orthodoxe Islam-theologie bestond er lange tijd de tendens om de voorrang te geven aan de geloofsbelijdenis en de rol van de werken te bagatelliseren.

Sinds een eeuw hebben de moslims die noodzakelijke band tussen geloof en werken teruggevonden, mede onder invloed van Mohammed Abduh en de reformistische school, zoals ook de min of meer bewuste invloed van het westen en de onontkoombare eisen van de moderne maatschappij. Men gaat een mens meer en meer beoordelen naar wat hij doet en zijn geloof beoordelen naar de getuigenis daarvan in zijn leven.

Met die tendens kunnen wij het natuurlijk hartgrondig eens zijn. Want een beroep op het gezond verstand van de mens en op de godsdienstige intuïtie van elk rechtgeaard mens, en bovendien een beroep op de rechtgeaarde Koran-leer en vele moslim-geleerden, kan alleen maar gunstig werken op een gezonde evolutie. Wij weten immers maar al te goed: alleen een levend geloof, een geloof geïnspireerd door de liefde tot God en door de toewijding aan de naaste is de ware essentie van het geloof. Het is dan ook een bemoedigende gedachte te weten dat moslim-gelovigen daarmee instemmen, daarnaar leven in eigen kring zowel als op sociaal terrein, want die liefde is tenslotte de ware verlossing.

Het grote doel van het dialoog zal dan ook moeten blijven: een groeiend besef van de juiste verhouding tussen mens en God, waarbij zowel Gods grootheid als de menselijke verantwoordelijkheid geëerbiedigd worden. Dat is iets wat ook de moderne moslim aanspreekt. Misschien is dat dan ook wel de aangewezen weg om de moslims heel geleidelijk te brengen tot een erkenning van de Menswording Gods. Want daarin geeft God een goddelijke zin aan de mens door zijn natuur aan te nemen en door deelgenoot te worden van zijn lot en hem zo te doen delen in zijn goddelijk leven.

Samenvattend: de persoonlijke betrekking tussen de mens en een persoonlijke God bevorderen. God is niet een of andere vage kracht, een onpersoonlijk noodlot, maar

de levende God, die gesproken heeft in de geschiedenis van het mensdom en die iedere mens in het diepste van zijn ziel blijft aanspreken zoals Hij dat ook doet in de gebeurtenissen van het leven. Het antwoord daarop is niet alleen louter geloven en zeker geen theoretische bewijsvoering van het bestaan van God.

Het volledige antwoord is een totaal wegschenken van zichzelf, een totale overgave van heel ons wezen aan Gods wilsbeschikking over ons, vertaald door een werkdadige inzet voor alles wat ons leven en dat van onze medemens van ons vraagt.

Moet onze dialoog dan ook geen gedachten-uitwisseling zijn met die oproep als richtlijn? Wat ons betreft: willen onze woorden zin en invloed hebben in de ogen van God en de mensen, dan moeten wij zelf dat levend geloof en die liefde gestalte geven.

Want God is liefde.

R. Caspar.

II Levenshouding van de moslim in onze Westerse Samenleving

Reakties en gedragspatroon.

Wie verhuist moet zich opnieuw vestigen. Dit lijkt een gemeenplaats, maar toch één die onze aandacht verdient. Verhuist men naar een volgende straat, dan moet men aan nieuwe buren wennen en zich met zijn hebben en houden in een ander huis aanpassen. Verhuist men naar een ander land, dan moet men zich ook aan een nieuwe taal en aan een andere "way of life" aanpassen. Verhuist men echter naar een andere cultuur dan raakt deze migratie de meest verborgen grondslagen van ons wezen die in het eigen referentiekader als vanzelfsprekend ervaren werden en die onbewust onze houdingen en gedragspatroon bepaalden. In de nieuwe cultuur is die vanzelfsprekendheid plotseling weggefallen, terwijl de migrant aan de hand van vroeger beleefde waarden een nieuw gedragspatroon zal moeten opbouwen. Dit geldt in het bijzonder voor de groep migranten uit Islamitische landen: Turkije, Marokko en Tunesië.

1 Fundamentele uitgangspunten.

We zoeken vanuit de godsdienstige Islam achtergrondreacties en gedragspatronen te verklaren die stereotypen genoemd kunnen worden voor de moslim. Ter verduidelijking zij nog opgemerkt dat er andere factoren zijn die hierop hun invloed hebben zoals landsaard, ethnische particularismen, geschiedkundig verleden, onderontwikkeling enz. Hoewel deze factoren een bepaald aksent hebben gekregen

door de Islam, mogen we ze daar toch niet mee verwarren. Het zou ons te ver voeren daar nu nader op in te gaan.

De Islam is de godsdienst van de overgave.

Overgave houdt in dat heel de verhouding van de mens tot God gelegen is in het volbrengen van Gods wil, de wet van de Koran; dat men de wil van God in alles onderkent: in het wereld gebeuren en gebeurtenissen die het persoonlijk leven betreffen. Vandaar dat de moslim leeft tegen een achtergrond van godsdienstige waarden die de overgave aan de wil van God preekt, daarbij leeft hij in een sfeer van godsdienstige voornaamheid. Zijn levenshouding komt ons over als fatalistisch en arrogant. Men zou zich af kunnen vragen of hier niet een stuk verklaring ligt waarom de wereld van de Islam eeuwen lang gedompeld is geweest in verstarring en verval en een speelbal is geweest van het Westers kolonialisme en imperialisme. De koloniale overheersing is voor de moslimlanden een tijd van "vernedering" geweest. De Westerse samenleving waarin de moslim op zoek naar werkgelegenheid is aangewezen, roept herinneringen op aan deze "vernedering", waardoor zijn aanpassing in onze samenleving niet zo gemakkelijk zal verlopen.

De Islam wordt verder omschreven als "din wa dawla", godsdienst en staat d.w.z. de Islam omvat in één godsdienstig, sociaal, en politiek gegeven, het geestelijke en tijdelijke, het godsdienstige en profane leven.

Hiermee heeft de Koran de basis gelegd voor de best gestructureerde sacrale samenleving die er maar kan bestaan. De moslim gaat er trots op deel uit te maken van deze godsdienst, van deze sociale organisatie, van deze godsdienstige "natie", terwijl afvalligheid de dood betekent, zo niet lichamelijk dan toch zeker voor de wet en in het sociale leven. De aanpassing in de Westers-Christelijke beschaving zal van zelf bepaalde reacties en reserves inhouden.

2. Gedrag als minderheidsgroep.

De moslimgroep heeft dezelfde reacties en houdingen die iedere minderheidsgroep in onze samenleving kenmerkt, maar nog verzaamd door de taalbarrière en de staat van onderontwikkeling die hij vanuit zijn herkomst land heeft meegebracht. De onmacht om deze moeilijkheden te doorbreken zal gemakkelijk leiden tot spanninge die

vaak een emotioneel karakter krijgen door het grote zelfrespekt dat hem vanuit zijn godsdienst is meegegeven.

Als islamitische minderheidsgroep in een niet-islamitische samenleving zal er groot gevaar bestaan voor ghettovorming. De eigen geloofsgemeenschap wordt door de moslim beschouwd als de enige die van God bestaansrecht heeft gekregen hier op aarde en tegelijk de zending heeft haar eredienst in te stellen en haar sociale organisatie op te leggen volgens de wet van de Koran. Logischer wijze zal ze zich als minderheidsgroep niet kunnen integreren in een niet Islamitische samenleving. Om dan toch als geloofsgemeenschap tot haar recht te komen, is de enige uitweg zich als een eiland binnen de samenleving in te bouwen, waarin ze een dominerende positie zal gaan innemen tegenover de niet-moslims die er nog wonen. Dit eiland zou dan een wijk of een buurt kunnen zijn.

Deze gang van zaken moet enerzijds gezien worden als een streven om hun godsdienstige eigenheid te bewaren, anderzijds om sociale controle mogelijk te maken.

3 Individueel gedragspatroon.

We hebben hier te maken met een grote verscheidenheid van reacties, houdingen en gedragingen, waar landsaard en persoonlijk karakter een grote rol spelen. Ontwikkeling en gebrek aan onderricht leiden er toe de eigen cultuur te zien als een centraal gegeven die vaak kritiekloos wordt aanvaard, terwijl een andere cultuur niet op zijn waarde kan worden geschat. Een derde opmerking is dat in de Oosterse mentaliteit er een grote discrepantie bestaat tussen hetgeen geschreven staat of gezegd wordt en de praktijk, m.a.w. tussen een ideaal en de praktijk. We zullen met deze factoren rekening moeten houden om te kunnen begrijpen dat bepaalde reacties en houdingen door een ideaal of theoretisch gegeven gedikteerd worden, terwijl (in hun eigen land) de praktijk heel anders ligt. De Islam wil een gemeenschap zijn van gelovigen zonder een hiërarchische structuur en dus met een strikte gelijkheid van alle gelovigen. Hij of zij die de Islam belijdt, verkrijgt de status van "mu'min", (gelovige), inhoudende een verdrag van de mens met God zonder tussenkomst of middelaarschap van een derde persoon. Vandaar een fundamentele gelijkheid tussen alle gelovigen.

Hoewel in de islamitische landen een schrijnende tegenstelling bestaat tussen arm en rijk, tussen de sociale positie van de een en de ander, zal een bedelaar zich toch

de volkomen gelijke gevoelens van degene die hem een aalmoes geeft. Ook de mentaliteit van proletariër is de moslim vreemd.

De strijd voor gelijkheid en gelijkheid van rechten is voor de moslim een abnormale zaak en vergt van hem dat hij eerst een godsdienstig gegeven wegdenkt. Vanuit dit standpunt is het misschien te verklaren,

- dat die strijd vaak een emotioneel karakter krijgt,
- dat het lidmaatschap van een vakbond als een rebellie wordt ervaren,
- dat iedere vorm van discriminatie ook godsdienstig gekleurd is,
- dat het vuile en sociaal minder gewaardeerd werk hem niet de mindere doet voelen.

-dat iedere zinspeling daarop en iedere autoritair optreden van leidinggevend personeel beantwoord wordt met een wat wij arrogante reactie zouden noemen.

Gastvrijheid is voor de moslim een heilige plicht. De Koran spreekt vaak over de plicht armen, verdrukten, wezen, reizigers en vreemdelingen te helpen en gastvrijheid te verlenen. De gast is als het ware de heer des huizes, terwijl de huisvader als eerste dienaar van de gast optreedt. Menige Nederlandse huisvader zal het moeilijk kunnen verwerken als hij zijn vertrouwde plaats ingenomen ziet door zijn pensioengast of menige Nederlandse huisvrouw als een Turk of Marokkaan over haar koelkast beschikt. Nog erger wordt het als een pensioengast door een of andere onvoorzichtigheid met zijn sigaret een gaatje in de vloerbedekking brandt. Dan merkt hij dat Nederlandse vriendelijkheid niet beantwoordt aan de normen van gastvrijheid waarmee hij vertrouwd is. Bittere teleurstelling zal de aanvankelijk zo goede relatie verstoren.

Met betrekking tot onze sociale wetgeving.

Hoewel in de Islamitische landen een wetgeving bestaat die men kan vergelijken met onze wetgeving (uitgezonderd het familie- en personenrecht) blijft de mentaliteit bestaan dat de Koran de bron van alle wetgeving is. Zo wordt het een abnormale zaak dat mensen een wetgeving opstellen, deze bovendien gecompliceerd maken en uitvoeren volgens een ambtelijk systeem. Het is begrijpelijk dat de moslim minder respect kan opbrengen voor een wetgeving door mensen opgesteld, dan voor de wetgeving gebaseerd op de Koran, uitdrukking van Gods wil. Dit zal bewuster gaan spelen als hij in conflict komt met de sociale wetgeving.

Een aantal reacties en houdingen in het dagelijkse leven.

In gevallen van tegenslag of ongeluk, kan men een moslim horen zeggen: "Allah heeft het zo gewild", na een duidelijke afspraak: 'in sja'Allah' waarmee de afspraak weer op losse schroeven komt te staan. Mensen die in de maatschappelijke dienstverlening werken, weten hoeveel moeilijkheden ontstaan zijn omdat afspraken om in aanmerking te komen voor werk, voor sociale uitkeringen, voor woningtoewijzing de mist in zijn gegaan.

De westerling met zijn zakelijke geest, ingesteld op efficiency zal geneigd zijn de moslims uit te maken voor fatalisten, niet ter zake zijnde, luie mensen, en zijn handelwijze daarna te richten. Men zou zich kunnen indenken dat de westerling op deze mentaliteit inspeelt en hem tot speelbal maakt zoals dat door de koloniale politiek indertijd ook gebeurd is.

We raken dan echter aan iets fundamenteels van de moslim: overgave aan de wil van God die hij in alles onderkent. Maar geen passieve overgave zoals wij dat dachten. De moslims hebben namelijk ook opdracht gekregen te strijden op de weg Gods. Die grote strijd is de strijd die zich binnen de mens afspeelt. Succes is een teken op de goede weg te zijn. Naarmate het geduld groot is geweest zal het verweer krachtiger zijn. Reacties die ons vaak perplex doet staan.

P.Backx.

III Boekbespreking.

"De wereld der Arabieren".

Bij de uitgeverij Romen, Roermond, is in de serie Panorama van de wereld in 1971 het boek verschenen "De wereld der Arabieren" van drs. P.Peppelenbosch en E.Teune.

De auteurs trachten in dit boek "een beeld te vormen van het leven in de Arabische wereld die zich uitstrekt van de Perzische Golf tot de Atlantische Oceaan". Dit beeld is bijzonder interessant omdat de samenhang van land, landsaard, economische ontwikkeling en politiek gebeuren in de kontekst van een godsdienstig gegeven aan de lezer op een onderhoudende manier wordt geschetst.

Het boek is de vrucht van diverse deskundigheden gekombineerd met persoonlijke ervaringen en observatie die de auteurs opgedaan hebben tijdens hun exploratietochten in het nabije Oosten.